

ПРОБЛЕМНИ ЕЗИКОВИ УПОТРЕБИ В ПРАКТИКАТА НА ВЪРХОВНИЯ КАСАЦИОНЕН СЪД

Деян Драганов

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. Статията проследява проблемните езикови употреби в практиката на Върховния касационен съд на Република България. Емпиричният материал е извлечен от актове, с които съдът се произнася като трета инстанция по граждански, търговски и наказателни дела. Извежда се теоретична рамка на изследването, според която правният език е продукт на институционализацията, като текстът е разгледан като основна форма на нейното изразяване. Акцентът се поставя над практиката на Върховния касационен съд, като регистрираните проблемни езикови употреби в нея са разгледани на три основни равнища: лексикално, морфологично и синтактично. Изказана е хипотеза за бъдещото развитие на езика, с който си служи правото, както и критична позиция за проблемните езикови употреби в съдебната практика.

Ключови думи: право; съд; език; лексика; термин

Правото и езикът са две иманентно свързани системи, характеризиращи се с нормативност. Правото не може да битува, без да бъде облечено в езикова форма, която да съдейства за неговото осмисляне, тълкуване и прилагане. В общия случай правната норма съдържа в себе си санкция, докато езиковата норма не се санкционира. При нея обаче е налице т.нар. социална санкция, изразяваща се в реакцията на езиковедите и на обществото при допускането на определени грешки.

Редица юристи и филолози са обръщали внимание на връзката между правото и езика (Milanov, Jilova 2022, р. 19), като темата продължава да бъде актуална, защото се характеризира с проблематичност. В тази статия ще се съсредоточим върху разглеждането на някои проблемни езикови употреби, които са част от практиката на Върховния касационен съд на Република България¹.

1. Теоретична рамка и задача

Преди да пристъпим към конкретните примери, ще въведем основната теоретична рамка, в чийто контекст те ще бъдат разгледани. Ще започнем с дефинирането на терминологичното словосъчетание *съдебна практика (юриспру-*

денция), което Тенчо Колев определя като *съвкупност от съдебни решения, доколкото те фиксират разрешения на проблемите в правото или дейност по разкриване смисъла на позитивното право* (Kolev 2015, p. 259). Разкриването на смисъла предполага тълкуване, което в правната наука може да се осъществява според различни критерии. В случая ще се съсредоточим над езиковото тълкуване.

Христина Христова привежда твърдението, че *езиковият начин за тълкуване представлява единство от правила, насочени към отстраняването на неяснотата на правната норма* (Hristova 2010, p. 252). Нормата, от своя страна, е *общо, абстрактно и условно правило за поведение, което притежава логическо единство и се съдържа в признат за правната система източник* (Tashev 2010, p. 153). Правните норми се обективират в разпоредби, а разпоредбите по своето естество Мария Павлова определя като *логически свързани, но вътрешно обособени текстове* (Pavlova 2002, p. 152). Тези текстове са издържани в специфичен юридически стил и са написани посредством юридически коректен език, който Тенчо Колев дефинира като *инструмент за изработване и съобщаване на мисли, като материален носител на мисленето* (Kolev 2010, p. 180).

Оказва се, че обект на тълкуване в правото не са нормите, а разпоредбите, в които нормите са обективирани и които съставят текстовото съдържание на нормативните актове. При решаване на даден казус съдът тълкува разпоредбите на закона и постановява своето решение въз основа на това тълкуване – тоест съдът посредством тълкуването създава текст, който чрез езика дава практически израз на волята на законодателя. Така възниква съдебната практика. Тук обаче е необходимо едно уточнение: *съдебните решения, които се включват в понятието съдебна практика, могат да бъдат единствено тези на Върховния касационен съд и Върховния административен съд* (Kolev 2015, p. 259). Тенчо Колев допълва, че *тук не става дума за тълкувателните решения на ВКС и ВАС, а за казуалното тълкуване на тези съдилища в качеството им на правораздавателни съдилища като последна (касационна) инстанция* (Kolev 2015, p. 260). Той стига до извода, че *юриспруденцията е продукт на институционална (юридическа) власт, която взема институционализирани решения в полза на справедливостта* (Kolev 2015, p. 264).

Росен Ташев твърди, че в правото са налице *три основни равнища на юридическото конструиране: правните понятия, правните конструкции и общите (концептуални) представи относно това как системата на правото работи* (Tashev 2010, p. 96). Всички те формират мисловния модел на правната наука, включително и на съдебната практика, който открива своя разбираем израз чрез езика.

Възниква въпросът каква роля заема езикът в правото. От казаното дотук можем да направим следните **изводи** за езика, с който тя работи.

Първо, правото си служи с текстове на всички равнища на своята реализация – от разпоредбите на нормативните актове до съдебната практика. Тези текстове привеждат логическите категории в разбираема за възприемащия ги форма.

Второ, институционалността е израз на държавната власт, стремяща се към справедливо разрешаване на възникналите в правото казуси. Институционалността е белег на държавността, който не може да достигне до своите адресати без езика – съдебните актове винаги са облечени в езикова форма.

Трето, правоприлагането се базира на правилното тълкуване на правните разпоредби, съдържащи правни норми – изясняването на фактическата обстановка на казуса и решаването му се изграждат чрез езика.

Четвърто, съдебната практика включва решения на ВКС и ВАС, които посредством езика доразвиват и обогатяват правната мисъл.

Пето, съдебната практика се състои от текстове, подчинени на юридическия стил, служещи си с определена терминология и с правнологически конструкции. Тези текстове неминуемо се подчиняват на правилата на езика, разгледани в широк смисъл.

Езикът е средството, чрез което правото изразява своята логическа и мисловна природа. Спецификата на юридическата материя налага обособяването на специфични стилистични отсенки, на характерни лексикални средства, на утвърдени синтактични конструкции и морфологични прийоми. Стремелът към юридическа точност обаче невинаги отразява естественото развитие и нормалното проявление на езика, използван в съдебната практика. Често в нейните рамки се натъкваме на проблемни езикови употреби, които са обект на разглеждане в настоящата статия, а натрупването на много отклонения показва, че можем да говорим за криза в комуникацията. В този контекст ще формулираме следната задача: **да се разгледат проблемни езикови употреби, регистрирани в съдебната практика на ВКС. За целта ще бъдат обособени три равнища, на които ще бъдат анализирани подбраните примери – лексикално, морфологично и синтактично.**

1. Проблемни езикови употреби на лексикално равнище

1.1. Остарели термини

Според Лилия Манолова *терминът е относително еднозначен езиков знак (дума или словосъчетание), който назовава понятие от дадена научна или техническа област* (Manolova 1984, р. 7). Мария Попова надгражда тази дефиниция, като заявява, че терминът още е *многоаспектна езикова цялост, в която се включва както отношението ,понятие – форма‘, така и по-сложната конфигурация ,понятие – езиково значение – форма‘* (Порова 2012, р. 35). Правни-

те понятия приемат определена езикова форма и носят свое значение, тоест те битуват в езика под формата на термини. Термините се образуват по различни начини, които няма да засегнем в настоящото изложение, за да не го утежним допълнително. Важно е да се упомене обаче, че много от термините в правото всъщност произхождат от остарели думи, които в резултат на терминологизация преминават в юридическия език. При употребата им в съвременен текст те звучат архаично и много често са неразбираеми за младите поколения:

*Необходимото **другарство** е налице, когато по своя предмет делата на **другарите** са тъждествени...*²

*...настоящият съдебен състав намира, че когато страна се е разпоредила със спорния имот със **завет** на основание чл. 16, ал. 2 ЗН, **заветникът** встъпва в материалното правоотношение, а също и в процесуалното...*³

*Поддържаното нарушение на материалния закон е подробно аргументирано с тезата, че в разглеждания случай е било осъществено **ненаказуемо приготвление**, а не опит, както неправилно приел въззивният съд.*⁴

*...въззивният съд е приел, че ответницата страда от **душевна болест**...*⁵

Термините *другарство*, *другар*, *завет*, *заветник*, *приготвление* и терминологичното словосъчетание *душевна болест* са примери за терминологизирани остарели думи, които днес са актуални термини в българското право. Те се използват в законодателството и са част от активния набор от термини, използвани в съдебната практика, както се вижда и от решенията на ВКС. Други такива термини са *запрещение*, *владелец*, *съглашение*, *въвод*, *деяние*, *помагач* и др. Тяхната употреба в съвременни текстове, продукт на официалното писмено общуване, звучи неактуална спрямо социокултурния контекст на времето, но е абсолютно коректна от гледна точка на правната наука. Проблемността на тези лексикални употреби се корени именно в тяхното остаряло звучене, което гради езикова дистанция между утвърдената юридическа терминология и обществото. Важно е да се отбележи, че тези термини носят определен идеологически оттенък.

1.2. Термини, които са продукт на терминологизация на общоупотребими думи с различно значение от първоизточника

Мария Попова характеризира терминологизацията като *преосмисляне на общоупотребими думи (включително и съчетания от думи) за нуждите на научното знание, поради което те се включват в дадена терминологична система и започват да функционират като термини* (Попова 2012, р. 531). Под тази дефиниция се подвеждат и юридическите термини, които възник-

ват чрез терминологизация на общоупотребими думи. В общия случай този процес не се нуждае от съществен анализ и теоретично пояснение: например общоупотребимата дума *убийство* е прераснала в термин на наказателното право, който назовава едно от престъпленията против личността – и в двата случая говорим за причиняване смъртта на някого.

Има обаче случаи, в които терминът съществено се различава по значение от общоупотребимата дума – например при термините *забава* и *злепоставяне*.

Въззивният съд е присъдил в полза на ищеца П. С. законна лихва за забава върху сумата от 150 лв.⁶

В къщата беше избухнал облак от конфети и звезди за забава на мало и голямо...⁷

Според Речника на БАН общоупотребимата дума *забава* означава *увеселение, обикновено с литературно-музикална програма и танци*. Примерите в Българския национален корпус също свидетелстват за преобладаващото използване на това значение. Второто значение се свързва със *забавяне*, но формата е регистрирана като остаряла и на практика почти не се използва. За съвременния човек второто значение често е непознато, защото то се среща предимно в стари художествени текстове. Терминът *забава* възниква чрез терминологизация от второто значение на общоупотребимата дума *забава*. В днешно време терминът звучи архаично, но освен това буди и недоумение у много граждани, които не са юристи, и трудно възприемат употребата. От словообразователно гледище става дума за абстрактна лексика, която развива функцията на термин – подчертано е използването на народната употреба и нейното предпочитане пред замяната ѝ с чужда.

Подобен пример е езиковата единица *злепоставяне*, която е едновременно общоупотребима дума и термин в наказателното право, назоваващ престъпление. Употребата е проблемна на две равнища.

Първо, значението на термина, назоваващ престъплението по чл. 136, ал. 1 от Наказателния кодекс, се различава от значението на общоупотребимата дума *злепоставяне*:

Чл. 136. (1) Който наруши правила, установени за охрана на безопасността на труда, и с това изложи на опасност живота или здравето на трудещите се, се наказва с лишаване от свобода до три години или с пробация, както и с обществено порицание.

Ето и примерна употреба на термина *злепоставяне* в текст от съдебната практика на ВКС:

*Злепоставянето е умишлено, но не резултатно престъпление, а на формално извършване.*⁸

Злепоставяне като общоупотребима дума според Речника на БАН означава *излагане, компрометиране*. Смисълът съдържа метафоричен оттенък, който при термина е абсолютно буквализиран. Терминологизацията на общоупотребимата дума е довела до промяна на конотацията, оттам – и на цялото значение.

Второ, общоупотребимата дума *злепоставяне* е в пъти по-често срещана в съдебната практика на ВКС от термина *злепоставяне*:

*Приемайки за установено, че ищецът е преживял неприятни изживявания и страдания, изразяващи се в страх от възможно осъждане, потиснатост, тревога, злепоставяне пред близки и приятели...*⁹

Оказва се, че в съдебната практика *злепоставяне* битува и като термин, и като общоупотребима дума. Честотата на употреба на общоупотребимата дума е в пъти по-голяма от честотата на употребата на термина, назоваващ престъпление по Наказателния кодекс – това ясно може да проличи при търсене по ключова дума в правноинформационните системи. Употребата е проблематична, защото може да доведе до заблуждение – дали става дума за престъпление, или за компрометиране на личността на някого.

1.3. Архаични лексикални употреби с нетерминологичен характер

Езикът е динамична система, която се променя под влиянието на социалните фактори. Лексикалният фонд непрекъснато се обновява, с него се променят и функционалните стилове в езика. В правните текстове обаче, и по-специално в сферата на съдебната практика, се наблюдава относителна езикова устойчивост – запазва се употребата на остарели общоупотребими думи, които остават неразделна част от езика на юристите. Примерите по-долу илюстрират това твърдение:

ОТМЕНЯВА въззивна присъда № 216/22.10.2019г. по ВНОХД № 165/2019г. на Великотърновски апелативен съд изцяло.¹⁰

Върховният касационен съд... като констатира, че обжалваното определение е първоинстанционно, **туря** край на делото...¹¹

ЗАМЕНЯВА наказанието две години лишаване от свобода, наложено на подсъдимия Х. П. С. от гр. София, за извършено от него престъпление по чл. 304б, ал. 1 НК, и чл. 54 НК...¹²

Глаголните форми *отменявам*, *турям*, *заменявам* са често срещани в съдебната практика и съществува трайната тенденция те да бъдат запазени още дълго време сред юристите. Глаголите *отменявам* и *заменявам* са отбелязани в Речника на БАН¹³ като остарели, а глаголът *отменявам* – и като диалектен. Тези форми са характерни за югозападните и части от североизточните български говори, откъдето навлизат в езика на правото.

Глаголът *турям* принадлежи към разговорния стил, което го прави непригоден към езиковия регистър, в който трябва да се състави едно съдебно решение. Но глаголът *турям* е неизменна част от българското законодателство и може би това е причината той да се използва и в актовете на съда – пример за това твърдение е следната законова разпоредба от действащия Наказателния кодекс¹⁴:

Чл. 349. (1) *Който умишлено **тури** или примеси опасен за живота или здравето предмет в кладенец, извор, водопровод или в друго приспособление, предназначено за общо ползуване, откъдето или с което се черпи вода за пиене, се наказва с лишаване от свобода от две до осем години.*

Примерите за думи, които се използват до днес в писмения и в устния юридически език, но са част от пасивния речников фонд, са повече от многобройни. Ето още някои от тях: характеристиката *чудовищен вид*, множество думи от бита, например срещашите се в Списъка на вещите, принадлежащи на осъдения, които не подлежат на конфискация съгласно чл. 45, ал. 2 от НК¹⁵: *обуца, креват, бюфет, оръдия, паша* и др. Всички те трайно се използват от съдебната практика, защото са необходими за защитата на правата на осъдените. В наказателното право, при установяване на фактическата обстановка около делото (особено на първата инстанция, макар и нейните текстове да не попадат в приложното поле на практиката, която разглеждаме тук), често се използва лексика, свързана със селския бит и с разговорния регистър – както в свидетелските показания, така и в обвинителните актове и в актовете на съда – и това е необходимо, защото стиловата издържаност не е от значение, когато се търси справедливост. От тази гледна точка можем да заключим, че е вярно, че тези думи нямат място в юридическия език и в контекста на неговата стилистика, но когато те обслужват нещо по-висше от нормите на правото и на езика, то те тежат на своето място. В този контекст също говорим за проблемни езикови употреби – дотолкова, доколкото трябва да се преценява тяхната уместност в зависимост от двата вида контекст: езиково-нормативния и този на справедливостта.

2. Проблемни езикови употреби на морфологично равнище

2.1. Остатъци от стари падежни форми

В съдебната практика се срещат множество остатъци от стари падежни форми, които се използват активно в съвременния юридически език,

с който си служат съдилищата. Примерите са свързани най-вече с местоимения:

*Съгласно чл. 78, ал. 10 ГПК, третото лице помагач дължи възмездяване на понесени от страните разноси, макар **нему** да не се присъждат такива.*¹⁶

*Представена е декларация, подписана от ищцата, в която същата декларира, че **ней** е отправяно предложение за закупуване на идеалната част от съсобственика ѝ Л. А. П.*¹⁷

*Измамата е резултатно престъпление, тъй като се изисква причиняване на имотна вреда на пострадалия или **другиму**...*¹⁸

Натъкваме се дори на нелични глаголни форми, характерни за старобългарския език – например формата *водѣм*, кореспондираща със старобългарското сегашно страдателно причастие, което в съвременния български език не съществува и което днес е преминало в класификацията на прилагателните:

***Водим** от изложеното, Върховният касационен съд, първо наказателно отделение ОПРЕДЕЛИ...*¹⁹

Падежните остатъци са резултат от устойчивостта на юридическия език, който изключително трудно се поддава на промени. Допълнително влияние оказва и фактът, че в много от по-старите и действащи към момента закони, както и в старата, но все още актуална тълкувателна практика на Върховния съд на НРБ те се използват активно. Създава се трайна тенденция на приемственост на тези остатъчни форми. Проблематизирането на тези употреби произтича от това, че живият език е динамична система, която непрекъснато се променя. За младите поколения юристи падежните остатъци стават все по-недостъпни. Тяхното превъзможване в един момент ще стане наложително.

2.2. Прилагателни имена, означаващи физически лица

Ще обърнем внимание на някои прилагателни имена и причастия, които назовават физически лица в правото, и тяхната употреба в съдебната практика:

*Той счита, че **осъденият** е напуснал пределите на страната преди приличането му в качеството на **обвиняем** по досъдебното производство, поради което пледира за уважаване на искането.*²⁰

*Жалбоподателят **подсъдим** А. М. Т. се явява лично, доведен от затвора – гр. Бобов дол, и със служебния си защитник – адвокат С. Т., назначена от предходна инстанция.*²¹

*Ищец по делото и **въззиваем** е цесионерът.*²²

Известно е, че съществителното име като част на речта означава предмет в широкия смисъл на думата – всяко нещо, което се представя като самостоятелна същина – лица, животни (Pashov 2011, р. 62). и др. От това твърдение можем да заключим, че физическите лица (тоест хората и групите от хора) трябва да бъдат назовавани именно със съществителни имена. В правото обаче горните примери илюстрират възможността някои физически лица, които изпълняват определена процесуална функция, да бъдат назовавани с прилагателни имена или с причастия. Това не нарушава правилата на теорията на терминологията, защото според Мария Попова за *форма на сложната цялост, наречена термин, е подходящо да се използват субстантивни езикови единици, каквито са съществителните имена, субстантивизираните прилагателни, причастия, наречия и субстантивизираните словосъчетания* (Ророва 2012, р. 43). *Обвиняем, подсъдим, въззиваем и осъден* са именно примери за субстантивирани части на речта, превърнати в термини. Проблемът е породен от това, че в случая става дума за лица – тоест субектът е назован чрез свой признак. В този случай водещо е качеството на лицето, което обикновено се назовава поименно веднага след цитираните термини. В съдебната практика съществува една неписана зависимост между цитираните термини и лицето, което встъпва в даденото процесуално качество. Проблемна, но в чисто лексикален аспект е употребата на *обвиняем* и *подсъдим*, които често се използват като взаимозаменяеми – това не е правилно, защото единият термин се използва в досъдебното производство, а другият – в съдебната фаза.

2.3. Употреба на суфикса -ува при глаголи

Тенденция на съвременния юридически език е и употребата на глаголи, образувани чрез суфикса -ува:

*...лицето... не извършва действия, които несъмнено предполагат конкретно намерение да приеме наследството, ако от други действия или волеизявления във връзка с първото не **явствува** противното...*²³

*Съдът е приел, че ищцата **се ползува** като член на синдикално ръководство със защитата по чл. 333, ал. 3 КТ.*²⁴

*В молбата се твърди, че страната е била лишена от възможността да **участвува** в делото и не е била надлежно представлявана.*²⁵

Глаголните форми със суфикс -ува водят началото си от югозападните български диалекти. Отечествонофронтовският правопис ги кодифицира като норма през 1945 г. Отпадат от речника през 1983 г. Няма основание те да бъдат използвани в съвременни текстове на българската съдебната практика. Тяхното съществуване е оправдано единствено при спазването на буквата на закона – когато се цитират стари действащи нормативни актове, формата не може да

бъде променяна. Но приведените примери са част от логически структурирани текстове на съдии, които е необходимо като акт на държавната власт да отговарят на съвременните тенденции в развитието на писмения български език. Формите са излишно архаизирани и са безспорен пример за проблемна езикова употреба. Възможно е това да се дължи на засилената употреба в редица български диалекти, най-често югозападни, при които суфиксът се използва със значение итеративност.

2.4. Трайно наличие на еднакви граматични грешки

Ще обърнем внимание на три основни типа грешки – отклоненията от бройната форма, членуването на институциите и неправилната употреба на падежните форми на местоименията в съдебната практика на ВКС. Предлагаме следните примери за анализ:

*Обуславящите крайното правно разрешение на спора изводи на САС касаят въведената с исковата молба фактическа обстановка относно характера на процесното ПТП – верижна катастрофа с 19 участника в нея.*²⁶

*Прокурорът от ВКП е изразил становище, че делото следва да се разгледа от **Софийски районен съд**.*²⁷

*ОСЪЖДА Ф. К., малолетна, действаща чрез **нейния** баща и законен представител А. К., да заплати на [фирма] държавна такса за допускане и разглеждане на касационната жалба в размер на 1202, 58 лв.*²⁸

И трите примера съдържат граматични грешки: в първия е нарушена бройната форма на съществителното име *участници*, във втория съставното наименование *Софийски градски съд* не е членувано, както изисква нормата, а в третия пример възвратното притежателно местоимение *свой* е заменено с некоректно употребена форма на притежателното местоимение *неин*. Грешките са очевидни, а правилните употреби не се характеризират с висока степен на сложност. При внимателно разглеждане на съдебната практика обаче се оказва, че тези употреби са трайно застъпени и именно това ги превръща в проблемни за органите на правоприлагането. Най-честата от трите е именно членуването на институциите – почти не се срещат актове на съда, в които институциите да са членувани правилно, а не да са употребени в основната си форма. Необходим е навременен коректив на тези грешки, защото те накарняват престижа на съдебната власт.

3. Проблемни езикови употреби на синтактично равнище

Синтактичните конструкции в юридическия език са изключително усложнени – преобладават сложните смесени изречения, което прави прилагането

на пунктуационните правила трудно, а разбирането на смисъла често е затруднено. Няколко са факторите, които обуславят сложността на този език.²⁹

На първо място, съдебната практика си служи с цитиране на закона и вгражда своето тълкуване в единна синтактична конструкция заедно със законовата разпореда:

*Позовава се на чл. 345, ал. 5 КЗ вр. с чл. 398, ал. 1, изр. второ КЗ, според които разпореда третото ползващо се лице може да не е точно определено, а определяемо, какъвто правилно въззивният съд е намерил, че е процесният случай.*³⁰

На второ място, съдебната практика съобщава поредности от актове, като упоменава връзките между тях заедно със законовите разпореда, до които се отнасят. Получават се обемни и тромави изречения, в които често се губи усещането за смисъл и единност:

*До касационно обжалване е допуснато решение № 33/09.01.2023 г. по гр. д. № 2435/2022 г. в частта, с която Софийски апелативен съд, потвърждавайки решение № 261449/29.04.2022 г. по гр. д. № 799/2021 г. на Софийски градски съд, е осъдил държавата да заплати на П. М. У. на основание чл. 2, ал. 1, т. 3 ЗОДОВ сумата 26 000 лв. – обезщетение за неимуществени вреди от незаконното обвинение в престъпление по чл. 212, ал. 4, вр. ал. 1, пр. 2, вр. чл. 20, ал. 2 НК, от приложените мерки за процесуална принуда и от забавеното разглеждане и решаване на приключилото наказателно дело, ведно със законната лихва от 20.01.2018 г.*³¹

На трето място, съдебната практика си служи с множество вметнати думи и изрази. Те представляват прагматични компоненти на изказването, които в правото се използват трайно. Към тях трябва да се прибави и назоваването с описателни изрази на вече аргументирани твърдения:

*Разбира се, както вече се посочи, приложената диференцирана процедура не изключва възможността да се проведе разпит на вещите лица, **чрез който** способ да се преодолеят съществуващи двусмислия, изясняване на детайли от експертното заключение и **в тази връзка** да се даде отговор на поставените им от страните и съда въпроси.*³²

На четвърто място, в съдебната практика често се налага цитирането на пряка реч, която не отговаря на изискванията на високия езиков регистър. Това отклонение няма как да се избегне, защото, за да бъде обективен, съдът трябва да вземе под внимание истината по неподправен начин:

*В скеча героят се самоопределя като грозен с изразите: „Значи, също така съм и човекът, който е толкова грозен, че когато съм се родил, не съм се разревал, ама всички други са изплакали... Значи толкова съм грозен, че когато съм бил малък, баща ми ми е чел приказки на загасена лампа и свещ, за да не ме вижда до него...”*³³

Описаните фактори набелязват трайна тенденция в съдебната практика – синтактичните конструкции са силно усложнени и формализирани. Това води до проблеми в пунктуационното оформяне на текстовете, както и до противоречия в смисъла. Формалната природа на езика и на синтактичната структура трябва да бъдат запазени, защото съдебната практика се състои от актове на държавната власт, ползващи се с авторитет. Но езикът може да бъде опростен и прецизиран чрез редуцирането на вметнатите думи и изрази и описателните конструкции, които по никакъв начин не обогатяват текста в смислово и в съдържателно отношение, а го правят тромави.

Езикът, с който си служи съдебната практика на ВКС, притежава особена специфика, към която се придържат всички съдилища на територията на Република България. Това е естествен процес, защото ВКС е институцията, която стои на върха на триинстанционното съдопроизводство в гражданското, в търговското и в наказателното право. Практиката си служи с живия език, но тя неминуемо налага употребата и на езика, който е продукт на институционализацията.

Езикът на съдебната практика е утвърден и статичен – той трудно приема промени, но в определени случаи те са наложителни. Аргумент против статичността на тази система можем да почерпим от Илияна Генев-Пухалева, която твърди, че езикът на правото се поделя на *правен* и *правистичен*; в *правния език* се включват езикът на правните разпоредби и езикът на правните норми, а в *правистичния* – езикът на юридическата практика и езикът на правната наука (Genew-Puhaleva 2012, pp. 17 – 21). Правният език е зададен от законодателя, но правистичният език, чрез който говори практиката, е редно да се стреми към развитие и усъвършенстване.

Благодарности и финансиране

Статията се отпечатва по проект КП 06-Н-80/11 от 15.12.2023 г., финансиран от Фонд „Научни изследвания“ на Министерството на образованието и науката на тема: „Българският език в държавните институции и в публичното пространство: кризи на общуването и общуването по време на кризи“, етап 1, научен ръководител доц. д-р Владислав Миланов. Авторът изказва благодарност към ФНИ.

Acknowledgments and Funding

The article is printed under project KP 06-H-80/11 of 15.12.2023, financed by the „Scientific Research“ Fund of the Ministry of Education and Science on the topic: „The Bulgarian language in state institutions and in the public space: crises of communication and communication in times of crisis“, stage 1, scientific supervisor Assoc. Dr. Vladislav Milanov.

NOTES

1. ВКС е създаден през 1880 г. с първия Закон за устройството на съдилищата. След Деветосептемврийския преврат съществува под наименованието Върховен съд на Народна република България. Възстановен е с Конституцията от 1990 г. В тази статия ще се разгледат примери от актове на съда, постановени след 2000 г.
2. Решение № 212 от 03.07.2012 г. по гр. д. № 454/2012 г. на Върховния касационен съд.
3. Решение № 160 от 21.06.2016 г. по гр. д. № 967/2016 г. на Върховния касационен съд, 1. гр. о.
4. Решение № 430 от 21.11.2023 г. по н. д. № 830 / 2023 г. на Върховния касационен съд, 2. нак. о.
5. Решение № 596 от 28.08.2006 г. по гр. д. № 1342/2005 г. на Върховния касационен съд, 2. гр. о.
6. Решение № 31 от 09.03.2021 г. по гр. д. № 1787/2020 г. на Върховния касационен съд, 3. гр. о.
7. Български национален корпус. Пример, генериран при търсене по ключова дума.
8. Решение № 35 от 10.02.2012 г. по нак. д. № 2936/2011 г. на Върховния касационен съд
9. Определение № 293 от 23.03.2015 г. по гр. д. № 310/2015 г. на Върховния касационен съд
10. Решение № 100 от 24.06.2020 г. по н. д. № 34 / 2020 г. на Върховния касационен съд, 1. нак. о.
11. Определение № 785 от 19.11.2012 г. по ч.пр. д. № 726/2012 г. на Върховния касационен съд.
12. Решение № 178 от 07.07.2011 г. по н.д. № 1096/2011 г. на Върховния касационен съд.
13. Речник на българския език на БАН. Достъпен на: <https://ibl.bas.bg/rbc/>
14. Наказателен кодекс. Обн. ДВ, бр. 26 от 2 април 1968 г.
15. Одобрен с Разпореждане № 280 на Министерския съвет от 11.07.1968 г., обн. ДВ бр. 59 от 30.07.1968 г.

16. Определение № 214 от 11.10.2018 г. по т. д. № 93 / 2018 г. на Върховния касационен съд, 1. търг. о.
17. Решение № 72 от 05.04.2004 г. по гр. д. № 2645/2002 г., IV гр. о. на Върховния касационен съд.
18. Определение № 93 от 28.09.2018 г. по ч. н. д. № 831 / 2018 г. на Върховния касационен съд, 3. нак. о.
19. Определение от 28.09.2020 г. по н. д. № 506 / 2020 г. на Върховния касационен съд, 1. нак. о.
20. Решение № 317 от 20.09.2023 г. по н. д. № 763 / 2023 г. на Върховния касационен съд, 2. нак. о.
21. Протокол № 51 от 15.05.2020 г. по н. д. № 164 / 2020 г. на Върховния касационен съд, 2. нак. о.
22. Определение № 29 от 18.02.2022 г. по т. д. № 384 / 2021 г. на Върховния касационен съд, 1. търг. о.
23. Определение № 909 от 05.10.2009 г. по гр. д. № 736/2009 г. на Върховния касационен съд.
24. Определение № 186 от 01.04.2020 г. по гр. д. № 137 / 2020 г. на Върховния касационен съд, 4. гр. о.
25. Решение № 300 от 14.11.2017 г. по гр. д. № 3539 / 2017 г. на Върховния касационен съд, 4. гр. о.
26. Определение № 171 от 25.01.2024 г. по ч. т. д. № 1097 / 2023 г. на Върховния касационен съд, 1. търг. о.
27. Определение № 39 от 12.04.2022 г. по ч. н. д. № 267 / 2022 г. на Върховния касационен съд, 3. нак. о.
28. Определение № 56 от 09.02.2018 г. по гр. д. № 60409 / 2016 г. на Върховен касационен съд, 3. гр. о.
29. Примерите по-долу са цитирани без редакторска намеса.
30. Решение № 50065 от 18.03.2024 г. по т. д. № 836 / 2022 г. на Върховния касационен съд, 1. търг. о.
31. Решение № 179 от 19.03.2024 г. по гр. д. № 1156 / 2023 г. на Върховния касационен съд, 4. гр. о.
32. Решение № 97 от 06.02.2024 г. по н. д. № 809 / 2023 г. на Върховния касационен съд, 1. нак. о.
33. Решение № 129 от 11.08.2020 г. по гр. д. № 2704 / 2019 г. на Върховния касационен съд, 4. гр. о.

ЛИТЕРАТУРА

ГЕНЕВ-ПУХАЛЕВА, И., 2012. Дихотомия в езика на правото. *Българска реч*, год. 18, бр. 2, с. 17 – 21.

- КОЛЕВ, Т., 2010. Право и език. В: ХРУСАНОВ, Д. & ШОПОВ, Т. *Право & език*, с. 179 – 183. София: Св. Климент Охридски. ISBN – 954-07-1910-0.
- КОЛЕВ, Т., 2015. *Теория на правото*. София: Сиела.
- МИЛАНОВ, ВЛ., ЖИЛОВА, Т. 2022. *Право, правопис и правоговор*. УИ „Свети Климент Охридски“, София.
- МАНОЛОВА, Л., 1984. *Българска терминология*. София: Народна просвета.
- ПАВЛОВА, М., 2002. *Гражданско право. Обща част*. София: Софи-Р. ISBN – 954-638-028-8.
- ПАШОВ, П., 2011. *Българска граматика*. София: Хермес.
- ПОПОВА, М., 2012. *Теория на терминологията*. Велико Търново: Знак'94. ISBN – 978-954-8305-25-9.
- ТАШЕВ, Р., 2010. За системата на правото и ролята на правните понятия в нея. В: ХРУСАНОВ, Д. & ШОПОВ, Т. *Право & език*, с. 93 – 103. София: Св. Климент Охридски. ISBN – 954-07-1910-0.
- ТАШЕВ, Р., 2010. *Обща теория на правото*. София: Сиби. ISBN – 978-954-730-678-3.
- ХРИСТОВА, Х. Юридически език и езиково тълкуване. В: ХРУСАНОВ, Д. & ШОПОВ, Т. *Право & език*, с. 245 – 256. София: Св. Климент Охридски, 2010. ISBN - 954-07-1910-0.

REFERENCES

- GENEV-PUHALEVA, I., 2012. Dihotomia v ezika na pravoto. *Balgarska rech*, vol. 18, no. 2, pp. 17 – 21.
- KOLEV, T., 2010. Pravo i ezik. V: HRUSANOV, D. & SHOPOV, T. *Pravo & ezik*, s. Sofia: Sv. Kliment Ohridski, ISBN – 954-07-1910-0.
- KOLEV, T., 2015. *Teoria na pravoto*. Sofia: Siela.
- MANOLOVA, L., 1984. *Balgarska terminologia*. Sofia: Narodna prosveta.
- MILANOV, V., JILOVA, T. 2022. Pravo, pravopis I pravogovor. Sofia: Sv. Kliment Ohridski.
- PAVLOVA, M., 2002. *Grazhdansko pravo. Obshta chast*. Sofia: Sofi-R. ISBN – 954-638-028-8.
- PASHOV, P., 2011. *Balgarska gramatika*. Sofia: Hermes.
- POPOVA, M., 2012. *Teoria na terminologiyata*. Veliko Tarnovo: Znak'94. ISBN – 978-954-8305-25-9.
- TASHEV, R., 2010. Za sistemata na pravoto i rolyata na pravните ponyatia v neya. V: HRUSANOV, D. & SHOPOV, T. *Pravo & ezik*, pp. 93 – 103. Sofia: Sv. Kliment Ohridski. ISBN – 954-07-1910-0.

- TASHEV, R., 2010. *Obshta teoria na pravoto*. Sofia: Sibi. ISBN – 978-954-730-678-3.
- HRISTOVA, H. Yuridicheski ezik i ezikovo talkuvane. V: HRUSANOV, D. & ShOPOV, T. *Pravo & ezik*, pp. 245 – 256. Sofia: Sv. Kliment Ohridski, 2010. ISBN – 954-07-1910-0.

PROBLEM USES OF LANGUAGE IN THE PRACTICE OF THE SUPREME COURT OF CASSATION

Abstract. The article traces the problematic language uses in the practice of the Supreme Court of Cassation of the Republic of Bulgaria. The empirical material is drawn from acts by which the court rules as a third instance in civil, commercial and criminal cases. A theoretical framework of the study is derived, according to which the legal language is a product of institutionalization, and the text is considered as the main form of its expression. The emphasis falls on the practice of the Supreme Court of Cassation, and the problematic language uses registered in it are examined on three main levels: lexical, morphological and syntactic. A hypothesis is expressed about the future development of the language used by the law, as well as a critical position about problematic language uses in judicial practice.

Keywords: justice; language; vocabulary; term

✉ **Deyan Draganov, PhD Student**
Faculty of Slavic Philologies
Sofia University
E-mail: dido_964@abv.bg